

Riktlinjer BirdLife Sverige

Beslutad: 2018-05-02

Uppdaterad: 2021-02-13

BirdLife Sveriges riktlinjer om hantering av störande fåglar i stadsmiljö

Det förekommer att fåglar uppfattas som störande för människor, att de äter upp sådant som vi vill ha själva, åstadkommer oljud eller smutsar ner. BirdLife Sverige förespråkar i första hand tolerans och samexistens mellan människor och fåglar. I de fall där det finns tungt vägande skäl att försöka minska antalet fåglar på en viss plats förespråkar föreningen främst användning av metoder som inte innebär att fåglar skadas eller dödas. Nedan beskrivs metoder som kan användas i sammanhanget, och deras för- och nackdelar.

I BirdLife Sveriges riktlinjer för skyddsjakt anges bland annat att:

- Föreningen verkar för att andra metoder än skyddsjakt kommer till användning då fåglar åstadkommer dokumenterad skada.
- Tillstånd till skyddsjakt bör inte lämnas innan andra metoder prövats.
- Föreningen motsätter sig skyddsjakt på rovfåglar.
- Föreningen motsätter sig all form av giftanvändning i samband med skyddsjakt. Till detta räknar vi även användning av blyammunition.
- Olägenhet för människors hälsa som orsakas av fåglar bör främst åtgärdas med andra metoder än jakt, då jakten sällan löser själva orsaken och därmed högst sannolikt enbart innebär en temporär förändring.
- Myndighet som ger tillstånd till skyddsjakt ska följa upp och utvärdera effekterna av denna.

Vidare vill BirdLife Sverige betona vikten av att eventuell skyddsjakt utförs på ett korrekt sätt. Detta är särskilt viktigt i de fall då jakten utförs under häckningstid och på platser där andra häckande fåglar riskerar att störas. Såväl tillståndsmyndigheten som utövaren har ett stort ansvar för att jakten sker i enlighet med rådande regler och föreskrifter.

Alternativ till skyddsjakt

Skyddsjakt syftar ofta till att skrämma bort flockar eller döda enstaka individer av arter som anses förorsaka människan skador och/eller ekonomiska förluster i olika sammanhang. Det kan gälla jordbruk, fiskodling, fasanuppfödning med mera. Enligt BirdLife Sveriges uppfattning måste man redan vid planeringen av sådan verksamhet räkna med vissa förluster orsakade av den vilda fågelfaunan. Om förlusterna inte kan accepteras ekonomiskt får man i första hand vidta åtgärder för att utestänga eller skrämma iväg fåglarna. Det bör finnas möjlighet att få ersättning för påvisad skada som det inte kan anses rimligt att näringsidkaren själv ska stå för.

En annan typ av problem är de som uppstår när fåglar söker sig in i våra samhällen och etablerar sig där. Även i dessa sammanhang reses ofta krav på skyddsjakt men då av sanitära skäl snarare än att fåglarna orsakar ekonomisk skada. Vår uppfattning är att dessa krav har ökat på senare år och kommit att omfatta allt fler fågelarter. Det är inte längre enbart förekomst av kråkfåglar, stadsduvor och måsfåglar som anses störande – även när det gäller koltrastar, svalor, talgoxar och tornseglare har det under senare tid begärts skyddsjakt från människor som känner sig störda av fåglarna.

Nedanstående information är ett försök att sprida kunskap och erfarenheter om alternativen till skyddsjakt. Ibland fattas beslut om att avliva enstaka fåglar i tron att man då löser problemet. I de allra flesta fall när vi betraktar fåglar som en olägenhet för människors hälsa (det som tidigare benämnts "sanitär olägenhet") orsakas problemen egentligen av oss människor. Problemet med mås- och kråkfåglar som utnyttjar soptippar och matavfall i städer beror på att vi människor åstadkommer miljöer och situationer där fåglarna lär sig att finna lättillgänglig föda. Att sedan idka skyddsjakt på fåglarna innebär ingen långsiktig lösning på själva problemet. Vanligen fylls därtill tomrummet efter skjutna fåglar ofta snabbt av nya som flyttar in. Man bör också vara medveten om att rent juridiskt är kraven för att något ska betraktas som "olägenhet för människors hälsa" tämligen höga. Det räcker inte att någon känner sig störd av en sjungande fågel eller att fågelspillning fallit ner på en bil eller utemöbler för att detta ska klassificeras som ett sanitärt problem. Med "olägenhet för människors hälsa" avses störning som enligt medicinsk eller hygienisk bedömning kan påverka hälsan eller välbefinnandet menligt och som inte är ringa eller helt tillfällig. Begreppet inrymmer inte ekonomiska eller tekniska avvägningar.

Det kan vara värt att notera att nyare tiders forskning visat att vi människor mår bra om vi omges av naturliga ljud som fågelsång, vindsus och vågskvalp. Att arbeta mot krav på urskillningslös skyddsjakt kan därför ofta komma att handla mera om information än om egentliga åtgärder.

Fåglar i samhällen

Stadsmiljöer

Många fåglar trivs utmärkt i tätorter och städer. Nästan alla större tätorter har sina flockar av tamduvor, kajor, kråkor, råkor, skator samt gråsparvar och pilfinkar. De problem som dessa orsakar är dels nedskräpning (spillning) på allmänna platser och dels att fåglarna väsnas. Det senare problemet gäller kanske framförallt de kajor och andra kråkfåglar som övernattar tillsammans i stora flockar i större träd eller på hustak och då låter mycket under kvällar och morgnar. De viktigaste anledningarna till att kråkfåglar övernattar i stora flockar inne i samhällen är att det är något varmare där än på landsbygden runt om, samt att det finns förhållandevis få rovdjur inne i samhällena. God tillgång till föda och liten risk för att utsättas för rovdjur är också anledningar till att fiskmåsar och trutar börjat häcka uppe på platta tak inne i samhällen. I deras fall har exploatering och friluftsliv dessutom ofta trängt undan fåglarna från mer naturliga boplatser längs stränder.

Det är viktigt att vara medveten om att vistelsen inne i samhällena (övernattningsträd eller högt belägna hustak för kråkfåglar liksom boplatser för måsfåglar) är något mycket attraktivt för fåglarna. Om man med upprepade störningar skrämmar bort exempelvis en kajflock från en grupp träd, kommer detta inte att lösa problemet utan bara flytta det till en annan plats. I de fall man med korta mellanrum rensat bort måsbon från tak, har även detta enbart inneburit att måsarna flyttat – till andra tak i närheten.

Det bör också påpekas att vissa människors tolerans för naturliga ljud, till exempel fågellåten, är betydligt lägre än toleransen för buller från trafik, industrier och andra verksamheter.

Att ta ner träd p.g.a. problem med fåglar gör stadsmiljön fattigare, och risken är uppenbar att fåglarna bara flyttar till en annan trädsamling där någon annan får problem.

Dessutom förser vi, medvetet eller omedvetet, vissa fågelarter med föda. Ställer man en sopphållare på utetrappan eller balkongen i väntan på att få tid att gå till soptunnan, är det inte skatornas fel att innehålllet är utspritt senare. Gråsparvar, tamduvor, kajor och måsar kan inte heller belastas för att de uppehåller sig runt uteserveringar och torg när de ibland blir matade där. Dessutom hamnar mängder av skräp på gator och torg, och mycket av det vi kastar ifrån oss blir till mat för fåglarna. Dessa problem är inget man löser genom att skjuta bort de fåglar som utnyttjar den gratisbuffé vi förser dem med. Om några fågelindivider skjuts, kommer andra snabbt att ta deras plats. Istället måste vi bli mycket bättre på att hantera sopor och skräp på ett sådant sätt att fåglarna (och inte minst råttorna) inte kommer åt dem.

När det gäller så kallad skyddsjakt i tätorter är det den aktuella kommunen som tar beslut. I dessa sammanhang finns ingen enhetlighet bland landets kommuner. Tvärtom kan omfattningen av skyddsjakten variera mycket stort även mellan två grannkommuner med likartade förutsättningar.

I flera fall har skyddsjaktsärenden blivit föremål för avgörande i högre instanser. När ärendena hamnat i mark- och miljödomstol har besluten så gott som alltid avgjorts till fåglarnas fördel. Dessa utslag har, åtminstone i vissa fall, gjort kommunerna mer restriktiva. Ett principiellt intressant och viktigt ärende gällde en råkkoloni i Rydebäck söder om Helsingborg i Skåne. Efter flera överklagande fällde den allra högsta instansen – Mark- och miljööverdomstolen – i april 2012 ett utslag som även det gick i fåglarnas favör. Liksom i tidigare fall i lägre instanser slog överdomstolen fast att varken råkornas skrän eller deras spillning är så betydande att det på ett avgörande sätt inverkar på människors välbefinnande eller utgör en olägenhet för människors hälsa.

Om det ges tillstånd att rensa tak från exempelvis måsbon, ska detta göras tidigt under häckningssäsongen. Att rensa bort bon med nykläckta ungar eller att pricka ägg med fullgångna foster är oetiskt och ska inte få förekomma.

Soptippar

De öppna soptippar som fortfarande finns runt om i Sverige orsakar speciella bekymmer. Eftersom mycket ätbart läggs på dessa deponier, leder detta till stora ansamlingar av kråkor, kajor, trutar och måsar. Även i dessa sammanhang är variationerna stora mellan hur olika kommuner ser på skyddsjakt. Många kommuner tillåter ingen skyddsjakt på soptippar, medan skyddsjakten kan vara mycket omfattande i andra.

Att försöka bekämpa fåglar på en soptipp genom skyddsjakt är så gott som alltid en meningslös åtgärd. Undersökningar i Finland visar bland annat att en soptipp, som i genomsnitt besöks av ca 1000 trutar per dygn, har en årlig omsättning på ca 25 000 trutindivider. Trutarnas kringflackande liv innebär att nya individer hela tiden tillkommer på platser där det sker avskjutning. Avskjutning av kråkor inom vissa områden har t.o.m. haft motsatt effekt, eftersom revirhävdande kråkor skjutits bort och öppnat för ett inflöde av nya och fler individer i ett område.

Hamnar, industriområden, marinor och stränder

Större hamnar eller industrilokaler kan få problem med spillning från främst trutar och måsar. Även i småbåtshamnar och marinor kan dessa fåglars spillning uppfattas som störande. Ett särskilt problem utgör kolonier av tärnor, måsar eller trutar som häckar på tak till förrådsbyggnader, industrilokaler och liknande. Detta gäller i första hand tak som är förhållandevis platta och belagda med grovt singel. För tärnor och måsfåglar uppfattas detta som artificiella stränder som i hög grad liknar deras normala häckningsmiljö. Dessutom saknas rovdjur, som räv och mink, uppe på taken. Det innebär att dessa tak utgör utmärkta häckningsmiljöer för fåglarna.

Tärnorna är aggressiva under hela sin häckningsperiod, medan måsar och trutar främst är aggressiva när deras ungar lämnat taken och tagit sig ner på marken. Med undantag för silvertärnan, som är ovanlig i stadsmiljöer, innebär fåglarnas aggressivitet mycket sällan något annat än skenanfall. En kollision med en människa skulle kunna få mycket allvarliga följder för den mycket mindre och lättare fågeln.

Ett förhållandevis nytt problem i flera svenska samhällen är gäss som uppehåller sig på större gräsytor i parker eller vid bryggor och badstränder. Kortklippta gräsmattor är särskilt attraktiva för gässen, jämfört med mer extensivt skött gräsmark. Eftersom gäss äter gräs – en näringsfattig föda som de behöver få i sig stora volymer av – producerar de stora mängder spillning. Det är främst denna spillning som många upplever som ett sanitärt problem, även om det i praktiken inte visats någon allvarlig smittspridning från gäss till människor på detta sätt. Precis som i flera andra fall har vi till stor del oss själva att skylla när det gäller gåsproblemen. Under andra halvan av 1900-talet planterades det ut stora mängder kanadagäss men även grågäss för jaktändamål. Dessa utplanteringar ledde långt ifrån alltid till att syftet uppnåddes, det vill säga att det aktuella jaktlaget fick ett nytt villebråd att jaga, men de lade delvis grunden för den kraftiga ökningen av antalet gäss vi upplevt på senare år. På motsvarande vis ledde en släpphänt hantering av vitkindade gäss i djurparker, exempelvis på Skansen i Stockholm, till att gässen lämnade parken och etablerade sig i omgivningarna. Det ökande antalet gäss kan troligen också kopplas till klimatförändringar och alldeles säkert till förändrade jordbruksmetoder. Sammantaget har detta inneburit att betydligt fler gäss övervintrar i Sverige nuförtiden.

Skrämselanordningar

Att förebygga problemen är alltid bättre än att bekämpa fåglarna!

Problem med fåglar ska i första hand lösas utan att man skadar eller dödar dem. De flesta fåglar är fredade enligt lag. Även om en art inte är skyddad gäller bestämmelser som bland annat innebär att fåglarna inte får åsamkas onödigt lidande eller fångas eller dödas på "oetiskt" sätt. Dessutom kan fåglar, som av några ses som ett problem, vara ett uppskattat inslag i stadsbilden av andra. Därför gäller det att ha en ödmjuk och professionell inställning.

Man ska komma ihåg att problemen med fåglar ofta beror på att vi, utan att vara medvetna om det, erbjuder dem matställen och bra platser för skydd och för bobyggnad.

Att tänka på innan man beställer produkter för skrämsel av fåglar

Skrämselanordningar får inte sättas upp i fåglars naturliga miljö, utan enbart vid hamnar, bryggor, hustak etc.

Vid beställning av produkter från företag utomlands är det viktigt att tänka på följande:

- anordningarna kan vara anpassade för en annan regions (kontinents) fågelliv, vilket kan innebära att de inte är lika effektiva under svenska förhållanden med de arter som finns här, jämfört med vad som det utlovas i beskrivningen.
- att produkterna som marknadsförs (till exempel ljudanordningar, särskilt sådana som ger ifrån sig höga knallar, samt kemiska produkter och preparat) kanske inte är tillåtna att använda i, eller importera till, Sverige.

Känner man sig osäker bör man kontrollera med polis, länsstyrelse eller kommunens miljö- och hälsoskyddsförvaltning vad som gäller innan man gör en beställning.

Fågelattrapper och -ljud

Att använda fågelattrapper för att skrämman undan fåglar kan vara effektivt. Småfåglar, duvor, trutar och kråkfåglar blir skrämman när de ser en silhuett av en rovfågel. Speciellt om de uppfattar en rörelse i silhuetten. Även sittande ugglor kan störa fåglar men kan också ha motsatt effekt, genom att kråkor och skator dras till dem och mobbar "attrappen" i tron att det ska kunna jaga bort den. Det är också viktigt att notera att fåglar mycket snabbt vänjer sig vid fågelattrapper, särskilt om dessa finns monterade på samma plats under längre tid.

Ugglor

I de flesta jaktbutiker finns det uvbulvaner att köpa. De är som regel gjorda av plast och några modeller har vingar som kan röras genom att man drar i ett snöre. Uvbulvanerna används främst för att locka kråkor att komma fram och attackera uven. Vill man inte ha fler kråkor, är uvbulvaner ingen bra metod. Däremot kan den fungera bättre på andra fåglar. Uvbulvaner används bland annat på tak som utnyttjas av kajor och måsar samt på fritidsbåtar i marinor och hamnar för att hålla undan måsfåglar. Effektiviteten är dock mycket växlande och det är viktigt att bulvanen flyttas med förhållandevis täta mellanrum om den alls ska ha någon effekt.

Rovfåglar

Silhuetter av flygande rovfåglar i form av drakar på höga teleskoppinnar är avskräckande för många fåglar, speciellt om de liknar någon större rovfågel som svävar på hög höjd redo för attack, eller om de rör sig i ett oregelbundet mönster. Under senare tid har denna typ av attrapper blivit vanligt förekommande i Sverige, och på många platser har de haft avsedd effekt. Men även i dessa fall har man kunnat notera en tillvänjning när attrappen funnits på samma plats en längre tid. Genom att regelbundet flytta attrappen kan effektiviteten ökas.

Skrämselljud

På marknaden finns några olika fabrikat av ljudskrämmor. De används mest i Nordamerika för att hålla bort fåglar från handelshamnar, småbåtshamnar, kommunala tippar, industrier, bilparkeringar, flygplatser etcetera. Skrämselljuden kan också användas i fruktodlingar, trädgårdar och för att skrämman bort hackspettar från hus.

Principen bygger på att skrämman fåglars varningsläten och skrämselljud har spelats in och lagts på ett mikrochip. De kan sedan programmeras som man vill och spelas upp med den ljudstyrka och med den frekvens man väljer.

Notera att de inspelade ljuden kan representera en annan regions eller kontinents fågelliv och att de därmed kanske inte är lika effektiva på arter som finns i Sverige. Hittills har dock skrämmorna prövats i Sverige med gott resultat. De har bland annat installerats för måsfåglar, kråkfåglar, tärnor samt stare och koltrast. Det visar sig att fåglar av nordiska arter reagerar även på sina amerikanska släktingars varningsrop ur högtalarna och flyger sin väg.

”Ögon i nacken”

Metoden har trots sin enkelhet visat sig fungera väl i olika sammanhang. Det handlar om ett enkelt sätt att skydda sig från framför allt måsattacker när främst måsars ungar hamnar på bakgårdar, i trädgårdar och andra platser. I de allra flesta fall kommer måsarna bakifrån när de dyker mot det som de uppfattar som en fara för deras ungar, och det kan uppfattas som obehagligt för den människa som behöver passera området. Att fåglarna inte kommer framifrån beror troligen på att de då känner sig iakttagna och kan riskera en motattack. Metoden går ut på att man bär en huvudbonad, till exempel en keps, med påmålade ögon i nacken. Det har visat sig att attackerande måsar håller ett betydligt större avstånd till personer med denna typ av ”ögon i nacken” än till dem som inte har det. Man bör hålla i minnet att den tidsperiod då den här typen av intensiva måsattacker förekommer är relativt kort, eftersom ungarna sedan blir flygfärdiga och drar vidare.

Avskärmningar

Om man vill hindra fåglar från att bygga bo på en viss plats så finns givetvis även möjlighet att försöka göra det mindre attraktivt eller skärma av det så att fåglarna inte kommer åt det. Man ska dock vara medveten om att så länge platsen i övrigt betraktas som attraktiv av fåglarna, för att den ligger bra till i förhållande till föda och rovdjur, så kommer fåglarna ofta att vara tämligen envisa i sina försök att nå dit. Om man använder nät för att skärma av en plats så är det viktigt att nätet inte utformas på ett sådant sätt att fåglarna riskerar att fastna, skadas eller blir hängande och svälter ihjäl; sådana nät är inte acceptabla. Vad gäller platta industritak och liknande kan man pröva att temporärt spänna ut presenningar eller dylikt över de tak man vill freda från fåglarna, och därigenom styra över fåglarna till andra, mer lämpliga tak i närheten.

Fler tips

Förslag på förebyggande åtgärder vad gäller fågelrelaterade skador på grödor inom jordbruket finns bland annat hos Viltskadecenter på SLU, se <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/viltskadecenter/forebyggande-atgarder/atgarder-mot-skador-pa-groda/>. En del av detta kan vara av intresse även beträffande stadsnära fåglar.